

Auteur: Flip Feij

VLISSINGEN – Toen mijn moeder, Jenny Feij-Meijer (Meppel, 1925) ruim twintig jaar geleden met pensioen ging, vond ze het tijd haar levensverhaal op te schrijven. Voor het geval kinderen, kleinkinderen of andere belangstellenden met vragen zouden komen. En als ze er onverhoopt niet meer zou zijn. Of misschien eerder, als ze niet meer zo makkelijk op alle namen zou kunnen komen. In haar naaste omgeving maakte ze volop mee dat de vergeetachtigheid toesloeg, feiten werden verdraaid, onwaarheden voor zoete koek geslikt. Het resulteerde in een boek van 30 pagina's dat in een oplage verscheen – zes – die correspondeerde met de hoeveelheid kinderen die ze ter wereld had laten komen en op volkomen onbaatzuchtige wijze naar volwassenheid had gebracht.

In moeders levensverhaal speelt de Tweede Wereldoorlog een allesbepalende rol. In de crisisjaren werd ze van haar lagere school in Meppel gerukt om met haar ouders, broers en zussen naar Vlissingen te verhuizen omdat vader bij scheepswerf De Schelde aan het werk kon. Hij was metaal draaier van beroep maar bij de firma Huisman in Meppel kon hij niet meer uit de voeten. Eind oktober 1937 stapten ze met z'n zevenen op de trein naar Vlissingen, een soort Beloofde Land, zodat mijn opa z'n gezin bij zich had en op 1 november op de scheepswerf kon beginnen.

Het verhaal gaat verder: in mei 1940 begint de oorlog, die mijn moeder dus grotendeels in Vlissingen zal meemaken. Er is een boek over te schrijven.

Nu de novembermaand van 2019 dichterbij komt en menigeen het in Zeeland en ver daarbuiten heeft over de Slag om de Schelde in 1944, die als bijvangst de bevrijding van Walcheren bewerkstelligde, laat ik hier de desbetreffende pagina's uit het boek van mijn moeder volgen. Ze heeft uit haar eigen geheugen geput, zoals dat vroeger ging. We vallen er middenin:

vriendinnetje, Sjaan Landman, dat bij een bombardement haar beide ouders verloor; zij bleef achter met haar twee jongere broers. Ook weet ik nog van de bommen op Wasserij De Volharding aan de Singel. Veel meisjes van mijn leeftijd lieten daarbij het leven. Ik herinner me de rijen rouwadvertenties in de krant. En zo ging dat die jaren door. Veel later hoorden we pas over de gruwelen in de concentratiekampen.

met Gerard, voorjaar '44 of '45,
in de Callenfelsstraat

Hoewel ik al enkele jaren bevriend was met Bram Mabelis, leerde ik ook Gerard Feij kennen. Ik was op catechesatie en hoorde hem een keer orgel spelen in een naastgelegen zaaltje. Dat was heel wat anders dan het geklungel op onze catechesatie! Daar werd met één vinger gespeeld. Zijn orgelspel maakte indruk op mij. Hij werkte bij mijn vader op de machinefabriek van De Schelde en 'van het een kwam het ander'. Hij bracht me een keer naar huis en zo is het gekomen: op 24 februari 1943 'kwam het aan'. Beiden van dezelfde kerk, heel belangrijk in die tijd! We voelden ons daar heel gelukkig bij. Achttien en negentien jaar waren we. De oorlog sleepte zich voort met ups en downs. De ene zondag waren we bij ons thuis, de andere in de Callenfelsstraat 21 bij vader en moeder Feij en zus Cor, die toen achtendertig was. Tweemaal naar de kerk natuurlijk, waar we toch veel troost aan ontleenden. Hoe hoger de

nood, hoe voller de kerken. Het bekende gezegde 'Nood leert bidden' bleek waar te zijn.

Bij gebrek aan telefoon werden er veel brieven geschreven. Ik schreef veel met Mimy en met Dien, die in Maassluis woonde en inmiddels een zoon (Kees) had en met tante Janneke in Meppel. Mijn opa Meijer en tante Aaltje (mijn moeders zuster) leefden toen nog. Opoe Meijer overleed in 1942.

Begin 1944 moest de burgerbevolking worden geëvacueerd. Wij kregen twee adressen in 's Heer-Arendskerke toegewezen. Zo kwamen mijn ouders, Wim, Alie en ik in april 1944 terecht bij schoenmaker Van de Maale. We kregen daar een woon- en slaapkamer toegewezen en mochten gebruik maken van hun keuken. Het waren aardige mensen. Ze hadden drie zoons: Jan, Hendrik en Arjaan. Wat eten betreft hadden we het erg goed, beter dan in de stad. We hadden volle melk van de boer (van de vellen maakten we echte boter) en groenten uit hun tuin. Het geld dat Van de Maale als vergoeding kreeg voor het verlenen van onderdak, gaf hij aan mijn ouders. Hij zei: 'Ik hoef niet te verdienen aan de ellende van een ander'. Het andere adres was dat van bakker Harthoorn. Wim ging daar werken en ik stak een handje toe in de huishouding. Dus zonder bonnen hadden we hier brood genoeg. Mijn vader ging elke dag met de trein naar zijn werk op De Schelde in Vlissingen. Speciaal voor die arbeiders stopte de trein o.a. in 's Heer-Arendskerke en Lewedorp. Het was wel een kwartier lopen naar het stationnetje. Papa fungeerde ook als 'postiljon d'amour'. Gerard en ik hadden een drukke briefwisseling. Later mocht hij het weekend bij ons doorbrengen. Hij kwam dan op zaterdagmiddag met de trein naar Goes en liep terug naar 's Heer-Arendskerke. Ik liep hem dan tegemoet.

Alie, terug uit Noord-Beveland, ging in Heinkenszand op school. Ik moest haar elke dag te voet brengen en halen, dwars door polders en over dijken.

Het nieuws van de landing der Geallieerden op 6 juni 1944 maakte ons erg gelukkig: eindelijk zicht op het einde van de oorlog. Op 28 juni vierden mijn ouders hun 25-jarig huwelijk. Ondanks de schaarste hebben we dat toch heel eenvoudig kunnen vieren. In augustus besloten we naar Vlissingen terug te gaan, naar ons huis aan de Anjelierenlaan. Ik vond het fijn om weer in mijn eigen omgeving te zijn! Toen we een goeie maand thuis waren, vonden op 17 september de luchtlandingen bij Arnhem plaats. Diezelfde zondagavond hadden wij last van een zwaar bombardement. Veel bommen vielen in de buurt van de Anjelierenlaan. In Tuindorp vielen 13 slachtoffers. Ik was bij Gerard in de Callenfelsstraat. Het dorp Biggekerke werd bijvoorbeeld ook zwaar getroffen. Er vielen daar wel 50 doden! De volgende dag besloten veel mensen Vlissingen opnieuw te verlaten. Breskens was eerder in september bij een zwaar bombardement nagenoeg met de grond gelijk gemaakt (zo'n 300 doden!) en ook de Sloedam werd maar steeds bestookt.

Velen gingen nu naar Middelburg. Wij zijn toen ook maar weer gegaan. We kregen onderdak bij de familie Lavooy op het adres Bijtje 1. Wij waren nu met ons vieren, want Wim werkte inmiddels op Noord-Beveland. De familie Lavooy, vier personen, twee andere vluchtelingen uit Vlissingen en wij, maakten samen tien personen in dat huis. Wij sliepen op de zolder. Gerards ouders waren al een tijdje ondergebracht bij een zuster van zijn moeder in Krimpen a/d IJssel. Cor en Gerard woonden dus met z'n tweeën in het ouderlijk huis. Er werden in die tijd regelmatig luchtkranten uit geallieerde vliegtuigen gegooid, de zgn. Nachrichten für die Truppe. Daaruit konden we de vorderingen van de troepen lezen. Ook werden we via zulke strooipamfletten op 2 oktober 1944 door de geallieerde opperbevelhebber dringend geadviseerd om Walcheren 'onmiddellijk te verlaten', omdat 'de vijandelijke troepen en installaties binnenkort aan een hevig en langdurig luchtbombardement zullen blootstaan'. Er stond ook: 'Waarschuwt uwe burens...gaat weg zonder uitstel'. Dat was gemakkelijker gezegd dan gedaan. We konden immers geen kant uit. Er was alleen de Sloedam als verbinding met de rest van Zeeland en die werd streng bewaakt door de Duitsers. Openbaar vervoer was er niet en ook eigen vervoer was geen gemeengoed, dus bleven we waar we waren. Feitelijk zaten we als ratten in de val.

Cor en Gerard zaten inmiddels met de familie Wondergem (uit de Crocuslaan) in Middelburg bij de familie Asscheman in een groot herenhuis aan de Gortstraat 33, toen een depot van het Groene Kruis. Het echtpaar Asscheman was een tijdlang koster geweest van de gereformeerde kerk in Vlissingen. Cor kende Asscheman, want ze had altijd het jeugdgebouw, dat als school in gebruik was, schoongemaakt. Zij zaten daar met zeven gezinnen (achtentwintig personen) en kookten stampot in een wasketel. Op 3 oktober volgde het eerste bombardement op de zeedijk van Westkapelle. Ze gooiden bommen van zes ton en er verdronken wel 300 mensen. Een paar dagen later gebeurde hetzelfde bij de Nolledijk van Vlissingen en de dijken bij Ritthem en bij Veere. Langzaam stroomde het water toen van alle kanten Walcheren binnen. Om te proberen nog iets van ons huisraad te redden, besloten Cor en ik samen naar Vlissingen te gaan. Er reed toen nog een tram van Middelburg naar Vlissingen. In verband met razzia's konden de mannen maar beter thuisblijven. Zij konden zo opgepakt worden. We hebben die morgen samen

bij deze en genen vijf kachels naar boven gesjouwd en de inhoud van benedenkasten op bovenste planken gezet. Later bleek die maatregel niet afdoende: het stijgende water kieperde de planken om.

Toen we per tram teruggingen naar Middelburg stond het water al tot aan de tramrails. Later bleek het de laatste keer te zijn geweest dat de tram reed. Toen ook de dijk bij Veere gebombardeerd werd, liepen de singels en buitenwijken van Middelburg onder water. De bewoners van de dorpen en buitenwijken vluchtten naar de binnenstad met have en vee. Scholen, kerken en andere gebouwen zaten nu vol met mensen. Ook wij moesten weg, want ook het huis van Lavooy dreigde onder te lopen. Via het Evacuatiebureau kregen we het schaftlokaal van Houthandel Alberts NV toegewezen, Achter de Houttuinen 2. Een grote kale ruimte waar niets in stond, met een betonnen vloer. Wim had zich inmiddels ook weer bij ons gevoegd en was op een vlot naar ons huis in Vlissingen gevaren. Het water stond daar inmiddels tot aan de dakgoot. Via het bovenraam had hij een matras uit ons huis gehaald. Dat hebben we in een hoek gelegd en daar sliepen we met ons vijven op. We hadden niets dan wat kleren en een paar dekens. Gaandeweg kregen we wat spullen van de portier van de fabriek, onder andere twee strozakken, een divanbed, bordjes en papieren bekers.

De volgende dag stond het water rondom het gebouw en kregen we er een familie bij uit het Domburgs Schuitvlot. Zij gingen in de andere hoek zitten. Na vier dagen werd het gebouw gevorderd door de Duitsers en moesten we er dus uit. We hebben toen een hele dag in de rij gestaan bij het Evacuatiebureau om opnieuw onderdak te krijgen. Hopeloos! We waren natuurlijk niet de enigen. Uiteindelijk werden we verwezen naar de Ambachtsschool op het Molenwater. Met onze schamele bezittingen op een handkar gingen we op pad. In die school moesten we drie trappen omhoog. We sliepen met vier gezinnen in een lokaal op de grond. Het was daar bar koud en vuil. En er werd vreselijk herrie gemaakt door de talrijke kinderen, die over de gangen en trappen holden. Mijn vader en ik gingen de volgende dag maar weer naar het bureau om te proberen een ander onderdak te krijgen. Dat lukte. We kwamen terecht bij schilder Van de Pas in de Bellinkstraat en kregen de gemeubileerde achterkamer. Wat een weelde, na al die ontberingen. Maar de weelde was van korte duur. De avond van de tweede dag - we lagen net op de matrassen - sloeg er een granaat in aan de overkant van de straat. Heel het huis in elkaar! We vluchtten met z'n allen beneden in het gangetje, toen er een voltrefter in de keuken terechtkwam. Zonder ook maar iets mee te nemen, zijn we 's nachts gevlucht over puin en glas. De hele stad was verlicht door de branden.

We gingen naar de Gortstraat waar Gerard en Cor waren. De beschietingen gingen maar door en we hebben met al die mensen de verdere nacht zittend op de trappen doorgebracht. Later bleek dat de Geallieerden die nacht (1 november 1944) in Vlissingen waren geland. Er is vreselijk gevochten. Toen we de andere morgen via het Evacuatiebureau een klein zolderkamertje in de Lange Noordstraat konden krijgen, durfden we dat niet te accepteren uit angst voor de beschietingen. De familie Provoost, durfden we dat niet te accepteren uit angst voor de beschietingen. De familie Provoost, oude bureu uit de Anjelierenlaan (acht kinderen, de negende kon elke dag geboren worden), woonde toen in de Langeviele, boven Fietsenhandel Jongepier. Daar zijn wij toen ook terechtgekomen. We sliepen daar met z'n vijftien op de grond in de woonkamer. Onder hevig granaatvuur hebben we de volgende dag, op vrijdag 3 november 1944, onze spullen uit de Bellinkstraat gehaald.

Op die dag werd Vlissingen bevrijd. Op zaterdagmiddag begon de beschieting opnieuw. Nu vanaf het schip 'Warspite' dat op de Westerschelde lag. We zijn toen allemaal naar de kelder onder het huis gevlucht. Daar zaten we met zevenenzeventig mensen. De vloer stond er blank. De mannen moesten voortdurend pompen om de zaak enigszins droog te kunnen houden. Daar stonden we dan, bij het licht van een carbidlampje, zonder eten en drinken en zonder een mogelijkheid tot slapen. 's Zondagmiddags bereikte de beschieting haar hoogtepunt: trommelvuur zonder ophouden. Een voltreffer sloeg de ingang dicht, we proefden het puin. 's Nachts stroomde het regenwater de kelder in.

Op maandagmiddag kwamen er amfibievoertuigen zo uit het water door de Langeviele de Markt opgereden. De Duitsers gaven zich zonder slag of stoot over aan de Tommies. De vlag werd gehesen en iedereen kwam weer bovengronds en dromde samen op de Markt waar werd gejuicht en gezongen. Daar kwam ik Gerard tegen. Omdat we geen onderdak hadden, moesten we tot dinsdag in de kelder blijven. Onze bezittingen lagen intussen boven nat te regenen. Na een nacht bij weer een ander, buur Goeman, hebben we het schaftlokaal weer opgezocht. Het lag vol met stro en munitie. We maakten het schoon en zaten er weldra in met vier gezinnen. In het midden stond een grote kachel waar we nat hout in stookten. Dat dreef rond het gebouw. De lange kachelpijp was in slechte staat. Die moest steeds verder ingekort worden. Daardoor moest de kachel ook steeds verder naar achter. We zijn nog een keer heel erg geschrokken! Toen mijn vader de kachel een keer bijvulde, vloog het deksel met een reuzenklap tegen het plafond. Tussen het hout had een kogel gezeten!

In het schaftlokaal vierden we Kerst en Oud en Nieuw. Een zoon van medebewoners bracht 's avonds wel Engelse soldaten mee. Die hadden altijd sigaretten. In gedachten hoor ik mijn vader nog zeggen: 'Plenty smoke in 1945!' We woonden daar tot 18 januari 1945.